

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FUQAROLIKNING VUJUDGA KELISHI
VA UNING KONSTITUTSIYAVIY ASOSLARI**

Kenesbaev Ersultan Sulaymanovich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti yuridika fakulteti 1-bosqich talabasi

E-mail:ersultankenesbaev636@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida fuqarolikning vujudga kelishi va uning konstitutsiyaviy asoslari tahlil qilnadi. Shuningdek, fuqarolikni olish, undan chiqish yoki uni yoqotishning huquqiy asoslari, fuqarolarning asosiy prinsiplari, shu bilan bir qatorda, fuqarolarning huquq va erkinliklarini taminlashdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit sozlar: Fuqarolik, demokratik, shaxs, fuqarolikni olish, fuqarolikni yoqotish, fuqarolikni tiklash, chet el fuqarosi, fuqaroligi bo‘lmagan shaxs.

**ВОЗНИКНОВЕНИЕ ГРАЖДАНСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И
ЕГО КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ**

Кенесбаев Ерсултан Сулайманович

Студент 1-го курса юридического факультета Каракалпакского государственного университета имени Бердаха

E-mail:ersultankenesbaev636@gmail.com

Аннотация. В данной статье анализируются возникновение гражданства в Республике Узбекистан и его конституционные основы. Также освещаются правовые основания приобретения, выхода из гражданства или его утраты, основные принципы гражданства, а также его значение в обеспечении прав и свобод граждан.

Ключевые слова: гражданство, демократический, личность, приобретение гражданства, утрата гражданства, восстановление гражданства, иностранный гражданин, лицо без гражданства.

**THE EMERGENCE OF CITIZENSHIP IN THE REPUBLIC OF
UZBEKISTAN AND ITS CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS**

Kenesbaev Ersultan Sulaymanovich

First-year student of the Faculty of Law, Berdakh Karakalpak State University

E-mail:ersultankenesbaev636@gmail.com

Abstract. This article analyzes the emergence of citizenship in the Republic of Uzbekistan and its constitutional foundations. It also highlights the legal grounds for acquiring, renouncing, or losing citizenship, the fundamental principles of citizenship, as well as its importance in ensuring citizens' rights and freedoms.

Keywords: *Citizenship, democratic, individual, acquisition of citizenship, loss of citizenship, restoration of citizenship, foreign citizen, stateless person.*

Fuqarolik har qanday demokratik davlatda asosiy rol o‘ynovchi institutlardan biri hisoblanadi. Fuqarolik huquqi insonning eng zarur shaxsiy va siyosiy huquqlaridan biri bolib, u shaxsning davlat bilan o‘zaro huquqiy munosabatlarida ularning huquq va majburiyatlarida oz aksini topadi. Fuqarolik munosabatlarining huquqiy asoslari, asosan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda “O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi to‘g‘risida”gi Qonun bilan tartibga solinadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining huquq va erkinliklarini ta‘minlash hamda himoya qilish milliy qonunchiligimizda asosiy tamoyillaridan biri sifatida mustahkamlangan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 15-moddasiga ko‘ra, har bir inson fuqarolikka ega bo‘lish huquqiga ega. Shuningdek, hech kim fuqarolikdan o‘zboshimchalik bilan mahrum etilishi yoki fuqaroligini o‘zgartirish huquqidan mahrum qilinishi mumkin emasligi belgilangan bolib, mazkur hujjat O‘zbekiston Respublikasi tomonidan qo‘llap-quvvatlanadi.

Konstitutsiyamizning 22-moddasida esa “O‘zbekiston Respublikasining butun hududida yagona fuqarolik o‘rnatilgan. O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi qanday asosda olinganidan qat’i nazar, barcha fuqarolar O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi. Shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasi fuqarosi ayni vaqtda O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi ham hisoblanadi.” deb belgilangan [1]. Mazkur konstitutsiyaviy norma O‘zbekiston Respublikasida fuqarolikning yagonaligi va fuqarolarning tengligi prinsiplarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Fuqarolik — shaxsning muayyan davlat bilan uzluksiz huquqiy bog‘liqligini anglatadi. Ushbu bog‘liqlik shaxs va davlat o‘rtasidagi o‘zaro huquq va majburiyatlarda ifodalanadi. Shaxs fuqarolikni qo‘lga kiritgach, davlat uning barcha huquq va erkinliklarini e‘tirof etadi hamda ularning ro‘yobga chiqarilishi uchun zarur choralarni ko‘radi. Bundan tashqari, davlat o‘z fuqarolarining manfaatlarini ular xorijiy davlatlar hududida yashayotgan yoki vaqtincha bo‘lib turgan paytda ham himoya qiladi va ularga ko‘mak beradi.

Fuqaroligi bo‘lmagan shaxs (apatrid) — O‘zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashayotgan, O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga ham, chet davlat fuqaroligiga ham ega bo‘lmagan shaxs.

Chet el fuqarosi — O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga ega bo‘lmagan, boshqa davlat fuqaroligiga mansubligini tasdiqlovchi hujjatga ega bo‘lgan shaxs. [2; 38-B.].

O‘zbekiston Respublikasida fuqarolikning vujudga kelishi va uni olish asoslari amaldagi milliy qonunchiligimiz bilan tartibga solinadi. Ya’ni 2020-yil 13-martdagi O‘RQ-610-sonli “O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligi to‘g‘risida”gi Qonunning 13-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi tug‘ilganlik bo‘yicha, bola farzandlikka olinganda, fuqarolikka qabul qilish va fuqarolikni tiklash natijasida olinadi. Shuningdek, qonunchilikda hamda xalqaro shartnomalarda nazarda tutilgan boshqa asoslar bo‘yicha ham fuqarolik olinishi mumkin [3].

Fuqarolikni tug‘ilganlik bo‘yicha olish O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini qo‘lga kiritishning eng asosiy usullaridan biri hisoblanadi. Ushbu masala “O‘zbekiston

Respublikasining fuqaroligi to‘g‘risida”gi Qonunning 14-moddasida tartibga solingan. Ushbu moddaga muvofiq:

- Ota-onasi O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lsa
- Ota-onasidan biri O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi, ikkinchisi fuqaroligi bo‘lmagan shaxs bo‘lsa
- Ota-onasidan biri O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi, ikkinchisi boshqa davlat fuqarosi bo‘lsa

O‘zbekiston Respublikasi qonunining ushbu moddasiga ko‘ra, agar ota-onaning biri O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi, ikkinchisi esa chet davlat fuqarosi bo‘lsa, tug‘ilgan bolaga O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi faqat O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lgan ota-onaning yoki boshqa qonuniy vakilining arizasi asosida beriladi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasining fuqarosi bo‘lgan ota va chet el fuqarosi bo‘lgan onaning farzandi tug‘ilsa, bolaning O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini olishi qonunchilikda belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Bunda O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lgan ota-onaning arizasi muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini qabul qilish asosan uch turga bo‘linadi. Ya’ni umumiy tartibda, soddalashtirilgan tartibda hamda alohida tartibda amalga oshiriladi.

Umumiy tartibda: O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini qabul qilishning umumiy tartibi chet davlat fuqarolari yoki fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga nisbatan qo‘llaniladi. Bunda shaxs chet davlat fuqaroligidan chiqqan bo‘lishi, qonuniy daromad manbaiga ega bo‘lishi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga rioya etish majburiyatini o‘z zimmasiga olishi va davlat tilini yetarli darajada bilishi lozim. Shuningdek, shaxs fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga yashash guvohnomasi berilgan kundan boshlab, O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish to‘g‘risida ariza bilan murojaat qilgan kungacha bo‘lgan davrda oxirgi besh yil davomida O‘zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashagan bo‘lishi talab etiladi.

Soddalashtirilgan tartibda: O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini qabul qilishning soddalashtirilgan tartibi chet davlat fuqarolari yoki fuqaroligi bo‘lmagan, O‘zbekiston Respublikasi bilan qarindoshlik yoki tarixiy-madaniy aloqalarga ega bo‘lgan vatandoshlarga nisbatan qo‘llaniladi. Bunda shaxs O‘zbekiston Respublikasi hududida yashayotgan yaqin qarindoshiga ega bo‘lishi, qonuniy daromad manbaiga ega bo‘lishi, davlat tilini zarur darajada bilishi hamda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga rioya etish majburiyatini o‘z zimmasiga olishi lozim.

Alohida tartibda: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan chet davlat fuqarolari yoki fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi berilishi mumkin. Masalan, chet davlat fuqarosi yoki fuqaroligi bo‘lmagan shaxs O‘zbekiston Respublikasining ilm-fan, madaniyat, sport yoki boshqa sohalaridagi rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan bo‘lsa, unga qonunchilikda belgilangan asoslar va tartibga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan fuqarolik berilishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligining tugatilishi asosan ikki shaklda namoyon bo‘ladi, ya’ni: fuqarolikdan chiqish hamda fuqarolikni yo‘qotish. Fuqarolikdan chiqish — O‘zbekiston Respublikasi fuqarosining o‘z xohishiga ko‘ra boshqa davlat fuqaroligiga o‘tish

yoki O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti nomiga ariza berishida namoyon bo‘ladi. Fuqarolikni yo‘qotish — deganda esa, shaxsning muayyan davlat bilan bo‘lgan doimiy huquqiy aloqalarining qonuniy asoslarda tugatilishi tushuniladi. Bunga, asosan, shaxsning chet davlatning harbiy xizmati, xavfsizlik yoki huquqni muhofaza qilish organlarida xizmat qilishi, uzrli sabablarsiz yetti yil davomida doimiy konsullik hisobida turmasligi, fuqarolikni olish jarayonida soxta hujjatlar taqdim etishi yoki jamiyat va davlat manfaatlariga jiddiy zarar yetkazishi kabi holatlar kiradi. Shuningdek, shaxsning o‘z ixtiyori bilan chet davlat fuqaroligini olishi, tug‘ilganligi sababli chet davlat fuqaroligiga ega bo‘lgan shaxsning esa 21 yoshga to‘lguniga qadar ushbu fuqarolikdan chiqishni rasmiylashtirmasligi ham fuqarolikni yo‘qotish asoslari bilan bog‘liq holatlar sifatida ko‘rsatiladi.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z fuqarolarining huquq va erkinliklarini hamda xavfsizligini ta‘minlash maqsadida bir qator prinsiplarga asoslanadi. Ular qatoriga yagona fuqarolikning mavjudligi, fuqarolarning tengligi, fuqarolarning qonun oldida tengligi, fuqarolikni olish va undan chiqish huquqi, davlatning fuqarolar oldidagi mas‘uliyati, shuningdek, ularning davlat tomonidan himoya qilinishi kiradi. Bu masalalar bo‘yicha mamlakatimizda turli qonunlar qabul qilingan bo‘lib, tegishli davlat organlari, hokimliklar va mansabdor shaxslar o‘z faoliyatini olib bormoqda.

Xorijiy davlatlarda fuqarolikni yo‘qotish asoslari va tartibi turlicha huquqiy jihatdan tartibga solinadi. Masalan, Braziliyada 2023-yilda amalga oshirilgan konstitutsiyaviy o‘zgartirishlarga muvofiq, boshqa davlat fuqaroligini olish Braziliya fuqaroligini yo‘qotish uchun asos hisoblanmaydi. Braziliya qonunchiligiga ko‘ra, fuqarolikni yo‘qotish, asosan, naturalizatsiya jarayonidagi firibgarlik yoki konstitutsiyaviy tuzum va demokratik davlatga qarshi tajovuz sababli sud qarori bilan naturalizatsiyaning bekor qilinishi yoxud shaxsning fuqarolikdan rasman voz kechishi orqali amalga oshiriladi [4]. Braziliya tajribasini O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan taqqoslaydigan bo‘lsak, fuqarolikni yo‘qotish masalasida ushbu davlatlarning yondashuvlari o‘rtasidagi farqlar yaqqol namoyon bo‘ladi. Xususan, Braziliyada boshqa davlat fuqaroligini olishning o‘zi Braziliya fuqaroligini yo‘qotish uchun asos hisoblanmaydi. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida esa boshqa davlat fuqaroligini olish fuqarolikni yo‘qotish asoslaridan biri sifatida belgilangan. Fikrimizcha, ushbu farqlar fuqarolikni yo‘qotish asoslarini belgilashda davlat suvereniteti bilan bir qatorda fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Zero, fuqarolik shaxs bilan davlat o‘rtasidagi barqaror huquqiy aloqani ifodalab, shaxsning huquq va majburiyatlari doirasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, Germaniya Federativ Respublikasining qonunchiligini O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan taqqoslaydigan bo‘lsak, fuqarolikni yo‘qotish asoslari bo‘yicha muayyan farqlar mavjudligini ko‘rish mumkin. Xususan, Germaniyada 2024-yil 27-iyundan boshlab ko‘p fuqarolikka ruxsat beruvchi yangi qoidalar kuchga kirdi. Unga ko‘ra, Germaniya fuqarosining boshqa davlat fuqaroligini olishi, umumiy qoida tariqasida, Germaniya fuqaroligining yo‘qotilishiga olib kelmaydi. Fuqarolikni yo‘qotish masalasi Germaniya Asosiy qonunining 16-moddasi, shuningdek, Germaniya fuqaroligi to‘g‘risidagi qonun bilan tartibga solinadi. Asosiy qonunning 16-moddasiga ko‘ra, Germaniya

fuqaroligidan mahrum etishga yo‘l qo‘yilmaydi hamda fuqarolikni yo‘qotish faqat qonunga muvofiq amalga oshiriladi [5]. Germaniya fuqaroligi to‘g‘risidagi qonunning 26-moddasiga muvofiq, bir nechta fuqarolikka ega bo‘lgan Germaniya fuqarosi vakolatli organning roziligi bilan fuqarolikdan chiqishi mumkin. Shuningdek, qonunning 28-moddasida ayrim hollarda fuqarolikni yo‘qotish haqida so‘z yuritilgan. Xususan, Germaniya fuqarosi xorijiy davlatning qurolli kuchlariga belgilangan roziliksiz ixtiyoriy ravishda qo‘shilsa yoki chet elda terroristik tashkilotning jangovar harakatlarida bevosita qatnasha, qonunda belgilangan asoslar bo‘yicha Germaniya fuqaroligini yo‘qotishi mumkin. Biroq, ushbu norma voyaga yetmaganlarga nisbatan qo‘llanilmaydi [6]. Germaniya tajribasidan shuni ko‘rish mumkinki, u O‘zbekiston qonunchiligi bilan o‘xshash jihatlarga ega bo‘lishi bilan birga, ayrim farqli taraflarga ham egadir. Germaniya qonunchiligi bir shaxsning bir nechta davlat fuqaroligiga ega bo‘lishiga imkon beradi. Shuningdek, Germaniyada fuqaroning boshqa davlat fuqaroligini ixtiyoriy ravishda olishi uning Germaniya fuqaroligini yo‘qotishiga sabab bo‘lmaydi.

Yuqorida keltirilgan davlatlarning tajribasini o‘rganishimiz davomida, milliy qonunchiligimiz bilan o‘xshashliklari va farqlarini ko‘rib chiqishimiz tabiiy. Braziliya va Germaniya davlatlarida boshqa davlat fuqaroligini olish o‘z fuqaroligini yo‘qotishga sabab bo‘lmaydi. O‘zbekiston qonunchiligida esa boshqa davlat fuqaroligini ixtiyoriy olish fuqarolikni yo‘qotish asoslaridan biri sifatida belgilangan.

Yuqoridagilarga xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolik institutining huquqiy asoslari Konstitutsiya hamda fuqarolikka oid qonunchilik normalari bilan mustahkamlangan bo‘lib, fuqarolik davlat tomonidan himoya qilinadi. Shuningdek, fuqarolik institutining samarali faoliyat yuritishi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta‘minlash hamda davlat va shaxs o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Shunday xulosa qilish mumkinki, fuqarolik masalasida davlat manfaatlarini hamda inson huquqlarining o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlash huquqiy davlatning rivojlanishidagi muhim shartlardan biridir. Shu sababli, fuqarolikka oid qonunchilikni rivojlantirishda xalqaro tajribani o‘rganish, fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda fuqarolikni olish va yo‘qotish asoslarining aniq va tushunarli bo‘lishini ta‘minlash lozim.

ADABIYOTLAR/JIITEPATYPA/REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 30.04.2023. <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. 9-sinf. “Davlat va huquq asoslari”. Darslik. Toshkent. 2024. B. 38.
3. “O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligi to‘g‘risida”gi Qonun. 13.03.2020. https://www.google.com/goto?url=CAESVAHrOzAVxkbW9vLxPcTUYcPjcV8iM7a8K4Y uL6l4DH_JRdb1Zp4w9CIOqbeZoIhM2iMe5DFcoGiDTvKlSkG B4vxNO1Nge_8XLEsCmp 2s-xXAduXx4g
4. Braziliya Konstitutsiyasi. 03.10.2023. https://www.google.com/goto?url=CAESgQEB6zswFaep3kQ5rwjHGAOWLIUJQUitR51Jz l-WFGmcv7JGNP-V0JquQl_rQfFV3f-

10-Oktyabr, 2026-yil

[eH5YKYsmtawVF70OR1faLAUmdiBcH0UZRF9cACM2_YXMU3w0LssSgn3LEk3k-mHoguClqz7wQj8Q1c_yAqxZGI83VyOHvYfetJHcqBs939Us](#)

5.Germaniya Federal qonunlar rasmiy axborot portal. 27.06.2024.

https://www.google.com/goto?url=CAESaQHrOzAVkxMWB3XBCsRFD5Rw4BDuqA-TOHIa8-ATI-iZveJNEe8ph1b_EhocCchRdbj_s86gVGJZj0A1_zWp-lsETsM4kBKBECp1W_qGNsE3S1XC9TTdnd0yar96QvigAB92mM30RijakA

6.Germaniya fuqaroligi to'g'risidagi qonun. 22.07.1913.

https://www.google.com/goto?url=CAEScgHrOzAVhm_vPhfjiv77MivY6vasaxNz6igqeHR5nlsMajFVdrUQeUCD-K25oECQpJY5q0HV6rPOB8uZNHITT-dFq7jBhICMdLhpifi0EQsEaOYMSkp73KM-ITXVb2I5Drj21_R4Mt16lh3MIEM6GsPQPw